

Бичіна Юлія Сергіївна,
асистент кафедри фінансів

368.023

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЗА ФУНКЦІОНАЛЬНОЮ ОЗНАКОЮ

Страховий ринок, як багатогранна соціально-економічна система, об'єднує різних суб'єктів, які переслідують свої специфічні інтереси та виконують певні функції. На даному етапі функціонування страхового ринку України, а саме в умовах виходу з фінансової кризи, яка негативно вплинула на страховий ринок України, зокрема, торкнулась функціонування усіх його учасників, доцільно чітко визначення складу суб'єктів страхового ринку. На особливу увагу заслуговує характеристика суб'єктного складу страхового ринку, обґрунтування функціонального значення кожного з учасників, розробка розгорнутої класифікації суб'єктів страхового ринку, яка визначатиме його елементну структуру. Вагомий внесок у дослідження суб'єктного складу страхового ринку зробили такі вітчизняні вчені, як С.С. Осадець, С.І. Юрій, В.М. Федосов, В.Й. Плиса, О.Д. Вовчак, Т.В. Степанова, О.Д. Василик, В.Д. Базилевич, О.О. Гаманкова, О.С. Журавка та російські вчені Л.И. Корчевська, К.Е. Турбіна та інші. Приділяючи належну увагу їх практичній і науковій діяльності, слід зазначити, що роботи сконцентровано на виділенні переважно основних (головних) суб'єктів страхового ринку. Виявлено, що в науковій літературі склад суб'єктів страхового ринку неоднорідний, відсутня чітка думка щодо систематизації та класифікації учасників страхового ринку. Подальшого наукового обґрунтування потребують теоретичні підходи до визначення елементної структури страхового ринку України та методичні підходи до її класифікації.

Метою статті є дослідження, систематизація та угруповання учасників страхового ринку України залежно від виконуваних ними функцій шляхом уніфікації існуючих теоретичних підходів, з урахуванням потреб практичного життя та діючої в Україні нормативно-правової бази.

Відповідно до вказаної мети були поставлені і вирішені наступні завдання: проаналізовані теоретичні підходи до визначення складу суб'єктів страхового ринку; охарактеризовані існуючі учасники страхового ринку та розкриті функції кожного з них; розроблені групи суб'єктів страхового ринку за функціональною ознакою.

Переважає більшість науковців, таких як С.С. Осадець, С.І. Юрій, В.М. Федосов, В.Й. Плиса, О.Д. Вовчак схильні вважати суб'єктами страхового ринку страховиків, страхувальників та страхових посередників, кожен з яких виконує свою функцію, має свою специфіку та механізм реалізації економічних інтересів. Російські вчені Л.И. Корчевська та К.Е. Турбіна дещо розширюють цей перелік і вказують на існування страхувальників, що формують попит на страхові послуги, страхових компаній (страховиків), які задовольняють цей попит, страхових посередників та організацій страхової інфраструктури [1, с.23]. У широкому і вузькому сенсі пропонує розглядати склад суб'єктів страхового ринку Т.В. Степанова. У широкому сенсі до них відносяться законодавчі і нормотворчі органи, органи нагляду, страхувальник, страховик, страхові посередники, об'єднання страховиків. У вузькому - страховик і страхувальник, без яких неможливі відносини страхування [2, с.35]. Заслуговує на увагу думка проф. О.Д.Василика, з якою повністю погоджується проф. В.Д.Базилевича і вважає учасниками страхового ринку страховиків (страхові компанії), які надають страхові послуги, страхувальників (фізичні і юридичні особи) і державу. Посередниками в проведенні страхування виступають страхові агенти і страхові брокери (брокерські фірми) [3, с.36]. Його думку повністю поділяє у своїй монографії О.О. Гаманкова, але стверджує, що при ринковій економіці розширюється коло учасників страхових відносин, у зв'язку з чим з'являється потреба в нових суб'єктах ринку: перестрахових компаніях, об'єднаннях страховиків, організаціях медичного та технічного асистансу тощо [4, с.52-53].

Науковець О.С. Журавка у розробленій класифікації суб'єктів страхового ринку за функціональною ознакою відокремив систему структурних та інфраструктурних суб'єктів ринку. До числа перших віднесено страховиків і страхувальників, до числа других - об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників. Окремо виділені уповноважені органи державного регулювання страхового ринку [5]. Саме таким чином представляє організаційну

структуру страхового ринку проф. В.І. Оспіщев, але він у дослідженні не врахував об'єднання страховиків та не класифікував їх.

Наведемо дослідження складу суб'єктів страхового ринку, яке належить М.В. Грідчійній і В. Б. Захожаю. На їх погляд існує дві групи суб'єктів ринку. До першої групи належать учасники договірних відносин щодо виконання страхових зобов'язань — страховик / перестраховик, страхувальник, застрахований і отримувач страхового відшкодування (вигодонабувач). Друга група суб'єктів страхового ринку представлена посередниками: прямі посередники (страхові агенти і брокери), непрямі посередники (оцінювачі збитків, оцінювачі ризиків), нестрахові посередники (консалтингові фірми, рекламні агенції, аудиторські фірми) [6, с.163]. Проте, в представленій класифікації не врахована група учасників страхового ринку, до якої належатимуть об'єднання страховиків (страхові бюро, страхові пули, спілки, асоціації), створені для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм та упущені з уваги законодавчі і нормотворчі органи, органи нагляду. Законом України «Про страхування» виділені наступні учасники страхових відносин: страховики (ст. 2); страхувальники, застраховані особи, вигодонабувачі (ст.3); об'єднання страховиків (ст. 13); товариства взаємного страхування (ст. 14); страхові посередники (страхові агенти, страхові/перестрахові брокери)(ст.15); Уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю [7]. Певним чином ми приймаємо до уваги трактування законодавства та погоджуємося із думками досліджуваних авторів, але, аналіз цих підходів дозволяє виявити, що склад суб'єктів страхового ринку неоднорідний, а погляди вчених не консолідовані. Головними суб'єктами страхового ринку виступають учасники договірних відносин щодо виконання страхових зобов'язань — страховик, страхувальник, застрахований і отримувач страхового відшкодування (вигодонабувач), кожний з яких виконує свою функцію з метою реалізації економічних інтересів. Основними фінансовими інститутами, що діють на страховому ринку і відповідно надають страхові послуги, є страхові компанії (страховики), які створюються з метою одержання прибутку та використання його в інтересах засновників за рахунок розміщення страхових резервів і надання послуг зі страхування, перестраховування та страхового посередництва підприємствам, організаціям та установам різної форми власності, а також фізичним особам [7].

Страхові компанії класифікуються за організаційно-правовою формою, метою діяльності, спеціалізацією (табл.1) [2, 3].

Таблиця 1

Класифікація страховиків

Ознаки класифікації	Види страхових компаній
За організаційно-правовою формою	- акціонерні страхові компанії (публічні, приватні); -страхові товариства (повні, командитні, з додатковою відповідальністю); - державні страхові компанії
За спеціалізацією	- зі страхування життя; - з ризикового страхування; - з перестраховування - композитні страхові компанії (в Україні заборонені)
За критерієм прибутковості	- комерційні страхові компанії - товариства взаємного страхування
За спектром страхових послуг	- універсальні страхові компанії - спеціалізовані страхові компанії - кептивні страхові компанії

Функції продавців страхових послуг та їх економічна сутність розкриті у табл. 2.

Іншою стороною договірних відносин на страховому ринку України є страхувальники (юридичні особи та дієздатні громадяни), які уклали зі страховиками договори страхування (добровільне страхування), або є страхувальниками відповідно до законодавства (обов'язкове страхування) [7]. Страхувальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб). Метою страхувальника є захист своїх матеріальних інтересів і отримання страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Отже, першу групу суб'єктів страхового ринку складатимуть саме учасники договірних відносин – страховий, страхувальник, яких ми, погоджуючись з думкою проф. В.І. Оспіщева, віднесемо до структурних елементів системи. Зростання ризиків, збільшення чисельності страховиків і страхувальників та ускладнення механізму взаємовідносин між ними обумовлюють існування посередників різних типів: прямі посередники, непрямі посередники та нестрахові посередники.

Функції страховиків на страховому ринку України

Групи функцій страховика	Характеристика груп функцій
Група функцій обумовлена реалізацією страховиком функції страхування, пов'язаної з наданням страхового захисту (захисна функція)	формування спеціалізованого страхового фонду на мікрорівні в адекватному їй масштабі
	використання страхового фонду на виплату страхового відшкодування
	формування страхового портфеля (тобто предмети та об'єкти страхування, а також формування грошового фонду для їх покриття)
Група функцій, пов'язаних з тим, що страхова компанія - суб'єкт бізнесу і забезпечує потребу засновників в прибутку	інвестування страхового фонду з метою отримання доходу
	визначення плати за страхування у формі ціни
	здійснення фінансово-господарської діяльності
Група функцій, пов'язаних з потребою страхової компанії як господарюючого суб'єкта до самозбереження і самовідтворення	формування і накопичення власних засобів як гарантії фінансової стійкості
	проведення заходів по адаптації до ринку (в першу чергу – маркетинг: планування, ціноутворення, рекламування, організація мережі просування страхових полісів на основі реального і потенційного попиту на страхові послуги).

Загалом, страховики здійснюють свою діяльність через прямих страхових посередників, до яких відносяться страхові агенти та страхові брокери (рис. 1) [7].

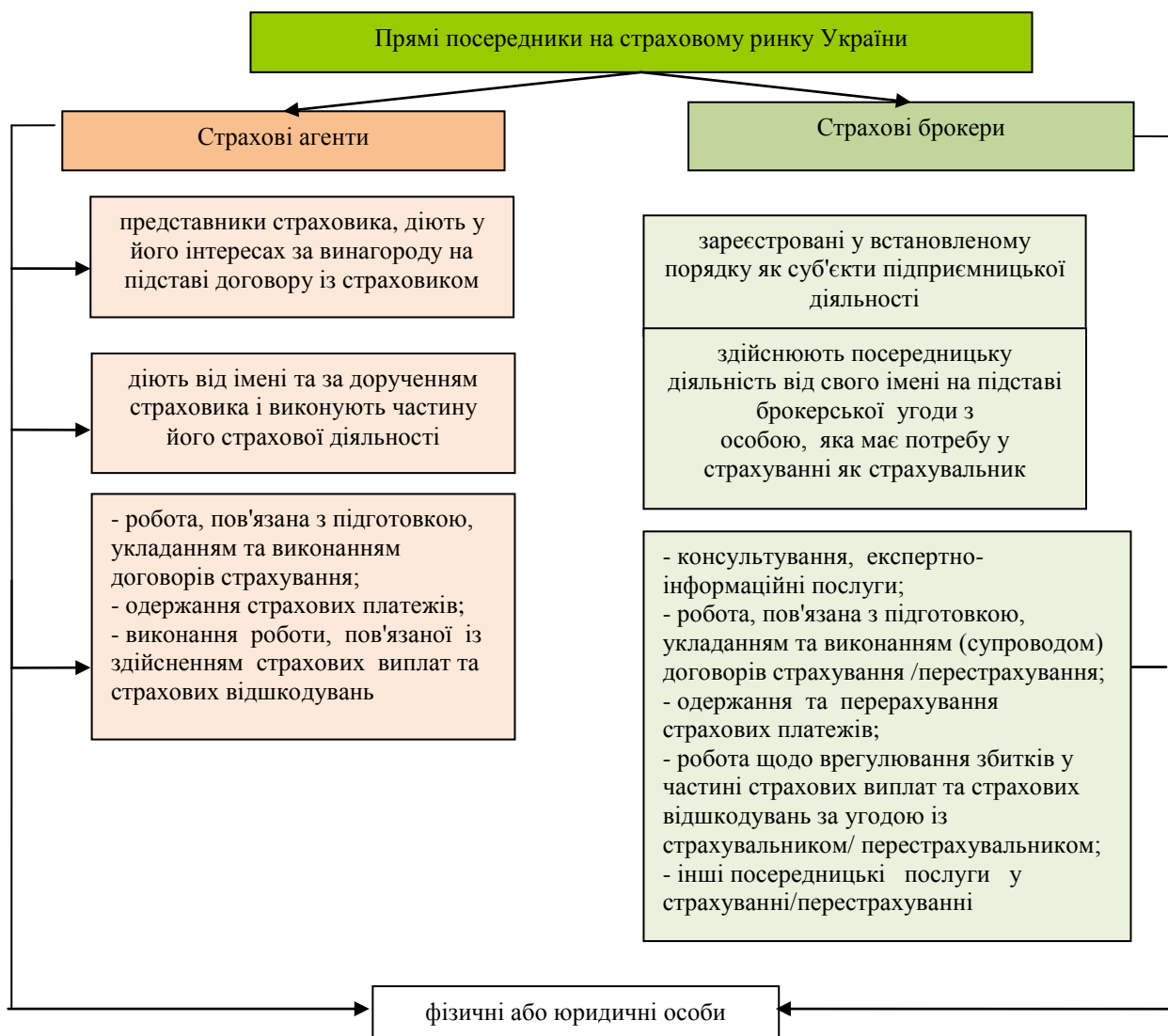

Рис. 1. Функціональна характеристика прямих посередників на страховому ринку України

Джерело: складено автором за даними

За визначенням Європейської комісії «Щодо страхових посередників» професійна компетентність страхових посередників є важливою складовою захисту інтересів страховиків і страхувальників [8]. Саме тому необхідні заходи, спрямовані на отримання страховими посередниками загальних, комерційних та професійних навичок і знань з метою компетентного виконання своїх обов'язків і, відповідно, більш повного задоволення потреб клієнтів. До непрямих посередників страхового ринку відносяться оцінювачі збитків (аварійні комісари, аджастери, диспашери) та оцінювачі ризиків (андерайтери, сюрвеєри), до нестрахових посередників - консалтингові фірми, рекламні агенції, аудиторські фірми, які спроможні суттєво активізувати роботу головних суб'єктів страхового ринку (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація та функціональне призначення непрямих посередників страхового ринку України

Групи непрямих посередників страхового ринку	Непрямі посередники страхового ринку	Характеристика та функціональне призначення
Професійні оцінювачі ризиків	Андерайтери	Має право від імені страховика брати на страхування запропоновані ризики, визначати тарифні ставки та умови договору страхування цих ризиків на основі норм страхового права.
	Сюрвеєри	Здійснює огляд майна, що приймається на страхування, його оцінку та визначає ймовірну ступінь настання страхового випадку.
Професійні оцінювачі збитків	Аварійні комісари	Встановлює причини настання страхового випадку, характер та розмір збитку в результаті страхового випадку, як правило, ДТП.
	Аджастери	Представляє інтереси страховика у вирішенні та врегулюванні заявлених претензій страхувальника, пов'язаних зі страховим випадком.
	Диспашери	Здійснює розрахунки при загальній аварії, розподіляючи збитки між судном, вантажем, фрахтом (у галузі морського права).

Джерело: складено автором за даними [3]

Дослідивши сутність, значення та функціональне призначення посередників на страховому ринку, ми можемо віднести їх до другої групи суб'єктів страхового ринку України.

З метою координації своєї діяльності, вирішення загальних питань, захисту власних професійних інтересів своїх членів та реалізації спільних програм страховики мають право утворювати союзи, асоціації, ліги та інші об'єднання, котрі не можуть займатися страховою діяльністю. Можливість створення і порядок реєстрації об'єднань страховиків, які складатимуть наступну групу суб'єктів страхового ринку, передбачені ст. 13 Закону України «Про страхування» [7]. Законодавчу підтримку в Україні отримали різні об'єднання страховиків. Перелік і функції деяких з них наведено в табл. 4 [5].

Отже, з урахуванням функціональних ознакою та принципів форм укладання угод на страховому ринку, його суб'єктів можна поділити на три базові групи:

- 1) продавці і покупці страхових послуг – учасники договірних відносин;
- 2) фінансові посередники - прямі, непрямі та нестрахові посередники;
- 3) суб'єкти, що виконують допоміжні функції (функції обслуговування основних учасників страхового ринку; функції обслуговування окремих операцій на страховому ринку тощо).

Розділяючи погляд науковця О.С. Журавки на розмежування за функціональною ознакою структурних та інфраструктурних суб'єктів страхового ринку, саме другу та третю групи учасників необхідно віднести до інфраструктурних елементів страхового ринку України.

Проте, акцентуючи увагу на ринкових процесах, слід пам'ятати, що вони не можуть функціонувати та розвиватися без участі держави, яка в сфері страхування може виступати держателем національних страхових резервних фондів; гарантом (емітентом державних гарантійних зобов'язань); страховиком (власником, засновником, акціонером державних страхових компаній); страхувальником (по страхуванню, що здійснюється від імені і/або на користь державних підприємств); контролером страхових компаній; суб'єктом регулювання страхового ринку [5].

Необхідність державного регулювання страхового ринку зумовлюється пріоритетом комерційних інтересів страховиків на шкоду інтересам страхувальників (відмова від здійснення нерентабельних видів страхування, некерована тарифна політика тощо), монополізмом, недостатнім розвитком загальної страхової інфраструктури [5]. Вважаємо, що державне регулювання страхового ринку стосується всього страхового ринку як єдиної системи, всіх його суб'єктів і процесів взаємодії

між ними, саме тому, поділяючи думки О.Д. Василика та В.Д. Базилевича, виділимо державу як окремого учасниками страхового ринку.

Таблиця 4

Характеристика об'єднань страховиків та учасників страхового ринку України

Назва об'єднання	Основні функції
Ліга страхових організацій України (ЛІСОУ)	Сприяння розвитку страхового ринку; участь у формуванні та вдосконаленні нормативно- правової бази страхової діяльності; розробка рекомендацій з питань методології страхової справи; формування інформаційного поля навколо діяльності учасників страхового ринку
Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ)	Обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів; виступає гарантом платоспроможності своїх членів щодо страхових зобов'язань з цього виду страхування
Морське страхове бюро (МСБ)	Координація діяльності національних страховиків в галузі страхування на морському транспорті
Авіаційне страхове бюро (АСБ)	Максимальне використання можливостей українських страхових компаній при розподілі авіаційних ризиків
Українське медичне страхове бюро	Сприяння розвитку відкритого і рівно доступного медичного страхового ринку України шляхом впровадження єдиних правил, вимог та стандартів діяльності
Ядерний страховий пул	Постійна координація діяльності учасників в галузі страхування ядерних ризиків; забезпечення їх фінансової стабільності і гарантій страхових виплат; сприяння в реалізації міжнародних договорів в сфері страхування ядерних ризиків
Будівельний страховий пул	Забезпечення страхового захисту інвесторів (юридичних та фізичних осіб будівельної галузі)
Авто-КАСКО пул	Координація діяльності учасників пула в галузі страхування автотранспортних ризиків
Товариство актуаріїв України (ТАУ)	Сприяння розвитку професії актуарія в Україні
Всеукраїнська асоціація аварійних комісарів (ВААК)	Налагодження постійних зв'язків між аварійними комісарами і іншими фахівцями в сфері визначення причин настання страхового випадку; захист спільних інтересів членів асоціації

Дослідивши різні науково-практичні підходи, ми дійшли висновку, що страховий ринок являє собою особливу соціально-економічну структуру, що об'єднує різних суб'єктів, які переслідують свої специфічні інтереси і виконують певні функції. Розглянута структурна будова страхового ринку за суб'єктами страхових відносин представлена трьома базовими групами суб'єктів, серед яких структурними елементами страхового ринку (перша група) являтимуться страховики та страхувальники, елементами інфраструктури (друга та третя група) – посередники та об'єднання страховиків. Водночас, необхідно наголосити, що органом координації та регуляції виступає держава, яка, через систему уповноважених органів, створює правові основи страхової діяльності та здійснює контроль за дотриманням чинного законодавства.

При розбудові фундаментальної основи взаємодії основних учасників страхового ринку і органів державного регулювання страхового ринку, розробці напрямків оптимізації взаємодії держави з іншими суб'єктами страхового ринку можливо отримати ефективніше функціонування усієї системи страхування, що призведе до позитивних зрушень в розвитку фінансового ринку держави вплине на національну економіку в цілому.

Література

1. Корчевская Л.И. Страхование от А до Я: книга для страхователя / Л.И.Корчевская, К.Е.Турбина. - М.: ИНФРА-М, 1996. - 624 с.
2. Степанова Т.В. Основы страхования в Украине / Т.В.Степанова. – Харьков: Бурун Книга, 2010. – 208с.
3. Базилевич В.Д. Страхування: підруч. / В.Д. Базилевич.- К.: Знання, 2008.- 1019с.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: Монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. — 283 с.
5. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України: дис. кандидата економічних наук : 08.00.08 / Журавка Олена Сергіївна. – Суми, 2010. – 205 с.
6. Грідчина М.В. Фінанси (теоретичні основи): підруч. / М.В. Грідчина, В.Б. Захожай. - К: МАУП, 2004. - 312 с.
7. Про страхування : електронний ресурс : (Закон України від 06.04.1996 №436- IV). – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>
8. Щодо страхових посередників : електронний ресурс : (Рекомендація Комісії 92/48/ЄЕС від 18 грудня 1991 року). – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_018

Рецензент д.е.н., професор В.В. Четурко